

II Monumentalmålningen – 18 kvadratmeter! – på »gamla patologen« vid Karolinska institutet har en intressant historia. Den var ett beställningsarbete som patologiprofessor Folke Henschen gav till sin svärson Peter Weiss och visar ett myller av människor på temat »Institutionen arbetar«, dvs professorn själv och hans medarbetare.

Lär känna dem här!

I januari 1940 flyttade Folke Henschen (1881–1977) med sin personal från Serafimerlasarettet till den nybyggda patologiska institutionen vid Karolinska sjukhuset i Solna. Henschen, sedan 1920 professor i patologisk anatomi, var speciellt intresserad av konst och arkitektur och hade innan han började läsa medicin haft planer på att utbilda sig till arkitekt. Nu ville han engagera sig i den nya byggnaden, som han planerade skulle bli såväl konstnärligt som funktionellt perfekt.

Uppdraget gick till den unge arkitekten Sven Ahlbom, som av Henschen betraktades som modern och progressiv. De skapade tillsammans 1938–39 en modern, funktionell byggnad på fyra våningar, vilka sammanbands av en bred, harmonisk spiraltrappa och en central, luftig hall, som erbjöd personal och besökare såväl rymd som ljus [1].

Under de första åren utsmyckade Folke Henschen huset med några få utvalda konstverk, bl a ett historiskt obduktionsbord i marmor, ett porträtt av den svenske patologen Axel Key och en byst av den moderna patologins fader, Rudolf Virchow [2].

Det var dock den tomma väggen på andra våningen som lockade Henschen att ge sin svärson Peter Weiss (1916–1982) i uppdrag att i ljusa luktärfärger göra en monumentalmålning med temat »Institutionen arbetar«. Målningen skulle visa de olika verksamhetsområdena vid dåvarande patologiska institutionen [3].

Den unge tyskjudiske flyktingen och konstnären Peter Weiss (som senare med sin roman »Motståndets estetik« skulle komma att bli en av Tysklands mest kända efterkrigsförfattare) var sedan hösten 1943 gift med Folke Henschens dotter, konstnären Helga Henschen. Den unga familjen led ständigt av brist på pengar, och Folke Henschen såg nu en möjlighet att både kunna hjälpa sin dotter och få sin institution konstnärligt prydd [4].

Peter Weiss gick som gäst på patologiska institutionen sommaren 1944 i syfte att iaktta och göra förstudier. Han arbe-

»Institutionen arbetar« – en professors grupporträtt av sig själv och sin stab

Folke Henschen betalade hälften av kostnaden för målningen ur egen ficka; hälften lär motvilligt ha insamlats från de personer som, enligt Henschens uppfattning, fick äran att avbildas. I likhet med en renässansfurste (med sitt hov) avbildades även uppdragsgivaren, Henschen, och konstnären, Weiss.

tade sammanlagt ett halvår med att färdigställa målningen och erhöll för detta 600 kronor, vilket motsvarade en dåtida månadslön för en patolog.

Folke Henschen betalade hälften ur egen ficka; hälften lär motvilligt ha insamlats från de personer som, enligt Henschens uppfattning, fick äran att avbildas. I likhet med en renässansfurste (med sitt hov) avbildades även uppdragsgivaren, Henschen, och konstnären, Weiss.

Henschen ansåg obduktionen av en avlidna patient vara den viktigaste patologiska medicinska uppgiften för att få ökad information om sjukdomars uppkomst och utbredning samt den bästa metoden för undervisning av studenter. Han ville därför få en obduktion avbildad i målningens centrum. Själv obducerade han under sin tid som patolog drygt 10 000 kroppar. Dock är han på målningen inte avbildad som obducent utan som föreläsande ljusgestalt i en upphöjd position längst till höger.

Närmast till vänster om Henschens ses hans sekreterare Kaj Ahlenius samt ytterligare en föreläsare, professor emeritus Alfred Pettersson, som vid sin sida har preparatrisen Birgit Tegner.

Runt obduktionsbordet återfinns obducenter, assistenter och vaktmästare. På vänster sida, vid likets fotända, har Gunnar Söderberg uppgiften som protokollförare, bredvid honom står

Bertil Falconer och vid huvudändan en (obekant) kliniker.

I bakgrunden till vänster återfinns man Peter Weiss, gestaltad som en främmande, utanförstående iakttagare med en penna i handen. På höger sida står vid fotändan obduktionsvaktmästare Gunnar Olsson, som lär ha varit en mästare på att öppna lik, bredvid honom utför Åke Wilton, Henschens efterträdare som professor i patologi vid Karolinska institutet, en obduktion. Bredvid denne står en obekant kvinnlig medicine kandidat.

Den mörkhåriga gestalten vid likets huvudända föreställer Josef Wallerman, som var föreståndare för djuravdelningen. Staven som han håller i handen användes för att mäta liket, då Henschen betraktade kön och kroppslängd som viktiga basala kännetecken. I verkligheten var det dock inte djurvårdaren Josef Wallermans uppgift att mäta liket. Intressant är att han och Peter Weiss är de enda manliga gestalterna på målningen som är mörkhåriga, vilket inte lär ha varit fallet i verkligheten. De var dock de enda avbildade män som inte var humanmedicinskt verkamma.

En stor djurexperimentell avdelning fanns inrymd i patologiska institutionen. Före sin tid som professor i patologi hade Folke Henschen varit verksam under fyra år vid Veterinärhögskolan, och sambandet djur–människa var bety-

delsefullt för honom. Speciellt intresserade han sig för zoonoserna.

På målningen finns djuravdelningen överst i mitten; i verkligheten fanns den på översta våningen i byggnaden. Vaktmästare *Ragnar Anderberg* är här avbildad när han preparerar ett organ. Nedanför honom sitter preparatorerna *Gerda Nygren* (Folke Henschens dotter) och *Astrid Eklund*, vars huvuduppgift var att framställa histologiska preparat.

Längst till vänster ses två kliniskt verksamma sjuksköterskor. De arbetade vid Wassermannlaboratoriet, som under denna tid hörde till patologiska institutionen. *Syster Elsa* utför blodanalys, och *syster Anna-Greta* tappar en patient på blod. År 1940 infördes Wassermanntestet, en komplementär bindningsreaktion för att påvisa antikroppar mot syfilis i blod, som rutin för alla patienter inskrivna vid Karolinska sjukhuset.

Nere till vänster sitter vid mikroskopet *Gösta Hultquist*, som var pediatrik patolog och en ansedd forskare på lever och bukspottkörtel.

Instrument och föremål finns avbildade i tre grupper i målningens nedre del: till vänster instrument för kliniska analyser, i mitten instrument för obduktion och till höger preparat och organ i fixeringsvätska avsedda för föreläsningsverksamhet.

På ett bord bakom den föreläsande Henschengestalten står på rad en eskulaptskål, en eskulapstav och en tupp, vilka sedan 1810 ingår i Karolinska institutets sigill. Peter Weiss har dock upplöst deras symbolfunktion och avbildat dem i naturlig storlek, även om Folke Henschen lär ha varit mycket medveten om symboliken. Inte minst återfinns den i Karolinska institutets rektorskedja, som 1936 komponerades av honom [5].

Väggmålningen var visserligen ett beställningsarbete, men den initierade kan dock ändå upptäcka spår av Peter Weiss' konstnärliga kreativitet, bl a i den madonnalika unga kvinna som ses överst i mitten med öppnad bröstorg och bukhåla, liggande på sidan, omgiven av en ram av blommor.

Hon uppvisar stor likhet med andra kvinnogestalter på målningar av Peter Weiss, vilka alla föreställer hans yngre syster Margit, som vid 12 års ålder avled i en bilolycka [6].

År 2002 flyttade institutionen för patologi till ett nytt hus inom Karolinska Universitetssjukhusets område. »Den gamla patologen«, Folke Henschens skapelse, kommer efter ett omfattande renoveringsarbete från och med hösten 2005 att tjäna som endokrinologiskt forskningsinstitut, Rolf Lufts centrum för diabetes och endokrinologisk forskning.

Spiraltrappan och den centrala hallen är k-märkta och kommer att bevaras i ursprungligt skick. Även väggmålningen »Institutionen arbetar« har av avdelningen för konst och kultur vid Stockholms läns landsting i samråd med Karolinska Universitetssjukhuset garanterats ett omfattande skydd och skall bevaras i oförändrat skick. Glädjande nog kommer det därför även i framtiden att vara möjligt att se denna mycket intressanta målning.

Elisabeth Auer
fil dr i tysk litteratur,
Stockholms universitet

Gert Auer
professor i molekylär patologi,
Karolinska Universitetssjukhuset
och Karolinska institutet, Solna

Referenser

1. Henschen F. Min långa väg till Salamanca. En läkares liv. Stockholm: Bonniers; 1957. p. 165.
2. Henschen F. Patologiska anatomiens historia i Stockholm. Stockholm: Almqvist & Wiksell International; 1977. p. 102.
3. Auer E, Auer G. Das Institut arbeitet [uppsats]. Peter Weiss Jahrbuch 14/2005: 27-46.
4. Henschen H. Åren med Peter. Stockholm: Arena; 1991. p. 85.
5. Bergman E. Medicinska emblem och symboler. Stockholm: Sveriges läkarförbunds förlag; 1941.
6. Peter Weiss i samtal med Peter Roos. I: Spielmann P. Der Maler Peter Weiss. Katalog der Ausstellung Bochum 1980. Berlin 1982. p. 21.